

Etnografia de l'aigua (en terres de secà)

Salvador Palomar

No cal justificar la importància de l'aigua com a element indispensable per a l'existència dels éssers vius. La necessitat d'aigua per a la subsistència de les comunitats humanes és, òbviament, un fet universal. La seva disponibilitat en cada territori, les infraestructures per al seu aprofitament o les formes gestió de l'aigua en cada societat, a més dels valors simbòlics, esdevenen així una part fonamental de la cultura de cada poble.

La realització d'una etnografia de l'aigua constitueix, per tant, un objectiu molt ampli, des del seu paper en els mites de la creació del món fins a la constant recreació de la imatge simbòlica de l'aigua en l'actualitat, com a bé de consum, associada als conceptes de salut i naturalesa: dels usos de l'aigua en la societat tradicional als canvis de mentalitat en el concepte d'higiene personal i les necessitats del present.

Però aquest treball, força més modest, només vol apropar-se a l'aigua –des d'una perspectiva cultural– en el context d'una petita població catalana de muntanya mediterrània, un terme, del qual, el 1840, el *Diccionario geográfico estadístico histórico de España*, de Pascual Madoz, afirmava:

«El terreno es en parte montuoso y en parte llano, poco feraz y de secano, en tales términos, que hasta los naturales del país para adquirirse el agua que han de beber, se ven precisados a hacer una travesía de 1/2 hora por lo menos durante el invierno y de 3/4 durante el verano.»¹

Una situació que, si fa no fa, es va perllongar fins a la segona meitat del segle XX, quan es va canalitzar l'aigua de la font del poble cap a la vila, en un context d'escassetat que arriba fins al present.² Efectivament, Albarca és un poble de secà, amb una ubicació que, si bé es pot justificar per la seva posició estratègica en el territori, no afavoreix precisament l'accés a l'aigua.

Anar a buscar aigua, amb l'animal carregat de cànsters als argadells, a la font del poble, a la del Teix, o més lluny si calia, fou, per als nostres

¹ MADOZ, *Diccionario...*, p. 42.

² «I és que aquí arribaves, ni que fos al vespre, i per anar allà [a la font] i tornar, en un quart i mig tornaves. I amb el Teix necessitaves quasi una hora, està lluny. I encabat havies de passar pel camí de baix perquè per dalt no pots passar, perquè saltar, els animals, no poden. Havies de passar pel camí d'Ulldemolins.» Inf.: Vicent Selma.

4

avantpassats, una pràctica ben comuna. I de ben segur que, més d'un cop, hi empraven mitja hora o tres quarts. En tot cas, la secular manca d'aigua ha estat, sens dubte, un dels condicionants que explica el volum de la vila i el seu despoblament, com també la seva evolució actual.

La font del poble es troba a la partida del mateix nom, al peu de Montsant. En l'actualitat és un dipòsit sense eixida, ja que tota l'aigua es canalitza. Tot i que és una de les fonts més constants en un terreny més aviat eixut i erm, el seu cabal era limitat i alguns estius s'arribava a estroncar. Quan començava a mancar l'aigua de la font, és a dir, quan no vesava el sobreixidor, l'aigua es racionava —«quatre cànters per casa», ens han explicat. Aleshores, si en feia falta més, sempre es podia anar a buscar-ne a la font del Teix:

«Hi havia una aixeta grossa i baix hi havia una pedra, que feia com una mica de clot per a posar els cànters i quedava a mig pam de l'aixeta. En pic no se sobreixia, tocaven quatre cànters per casa. Algú, com que tenia animals i en gastava més, moltes vegades anava amb sis i allavons ja hi havia raons. I fèiem un pregó que només quatre. Però es veu que hi havia algú que, a la nit, hi anava. Naltros no. En aquella aixeta no n'hi havia cap, de candau, el que passava podia beure.

[...] I allí ara està molt colgat, que no es nota que hi havia l'abeurador i més cap enllà hi havia el rentador, un clot allí al cingle. I quan se sobreixia anava a l'abeurador i de l'abeurador anava al rentador. I encabat s'anava cap baix.»

Però ni la font del poble ni molt menys la font del Teix són a tocar de les cases. Anar a proveir-se d'aigua ocupà moltes hores de l'activitat diària dels habitants d'Albarca. A l'hivern, d'aigua, no en solia faltar, però la font se solia gelar —si més no l'aixeta— i calia fer foc al costat de la font, o escalfar aigua i tirar-ne a l'aixeta.³ Aconseguir l'aigua era, en definitiva, una necessitat que comportava un esforç considerable.

L'aigua de la font es va canalitzar cap al poble. A finals de la dècada de 1950, després d'un temps de parlar-ne —i de no aconseguir resposta per part del municipi—, es van iniciar les obres, a càrrec dels mateixos veïns. El 1961, la font del poble rajava a la plaça, a la paret del forn. La millora, però, arribà tard a una població en procés de despoblament accentuat. Una vintena d'anys més tard es va construir el dipòsit de damunt el pla del Castell i l'aigua es canalitzà a les cases del poble que encara es conservaven o s'havien arranjat.⁴ Tot plegat, però, amb un cabal molt insuficient per cobrir les necessitats presents.

³ Inf.: Teresina Boqué.

⁴ Alguns veïns van procurar-se la connexió a l'aigua de la font assumint-ne el cost. A partir de la canalització de l'aigua cap a les cases, s'instal·laren comptadors i, durant un temps, se'n cobrà el consum.

Foto: cecília per Pepita Hernández (la Figuera)

Detall d'un animal amb els argadells i cànters

En els darrers temps l'aigua ha arribat a algunes cases i al dipòsit del corral que hi havia al poble, de forma força limitada –sobretot a l'estiu– però sense cost. Durant anys, l'encarregada d'obrir el pas de l'aigua a les cases o a la nova font ubicada al costat del dipòsit fou la Filomena Andreu, més coneguda com a Cortés, i l'acte, un veritable ritual.

Abans, com hem assenyalat enjondre, quan s'assecava la font del poble, calia anar a buscar forçosament l'aigua més lluny, principalment a la font del Teix, tot i que alguna família havia anat al pou de l'Argany, a l'altra banda del poble, en direcció a Prades.

La font del Teix és el sorgiment d'aigua de més anomenada d'Albarca i la principal reserva d'aigua per al consum de la població.⁵ «Sempre deien que rajava, sempre, sempre», tot i que en l'actualitat es troba pràcticament perduda. És al peu de Montsant, en direcció a Ulldemolins, al costat del riu del mateix nom. L'aigua, en èpoques de saó, rajava d'un cinglet –quan hi havia més seca, només gotejava– i es recollia en una mica de basseta que delimitava un petit mur, on es podien omplir els cànters.

Anar a proveir d'aigua al Teix formava part de les tasques setmanals, com a mínim, de la gent del poble:

«Amb l'animal i els argadells. Els diumenges, encabat de dinar, més segur que res, au, agafar el matxo i quatre cànters, i a buscar aigua.»⁶

⁵ Fins i tot quan rajava la font del poble, si es necessitava una quantitat més gran d'aigua, s'anava al Teix.

⁶ Inf.: Irene Anglès.

6

Hi havia d'altres fonts. Al vessant sud del poble, la font de l'Aubelló es troba situada prop del barranc del mateix nom, al costat de la carretera. Es deia que l'aigua de l'Aubelló era molla i no s'aprofitava per beure,⁷ però el seu cabal podria ser emprat per altres usos: el regadiu d'algun hortet o, per exemple, per a la construcció.⁸

La font del Bassa, a la partida dels Avellaners, pel camí del bosc del Lluc, prop de la caseta del Cisterer, és una font constant que no se sol estroncar a l'estiu. Igualment ens han esmentat, també als Avellaners, de la font de la Veneta –de vena com a petita corrent– que amb una canyeta possibilitava omplir el càntir. En canvi, la font del Coll Blanc, que es troba entre aquest i la partida dels Avellaners, sembla que era una font que rajava poquíssim. També tenia poc cabal i era intermitent la del Bernat, en un barranc, prop del mas de l'Anglès.

Una altra coneguda és la font del barranc dels Carretells, al límit dels termes d'Albarca i Siurana. I la font o mina del Caterí era a la partida de les Perdigueres, prop del corral Nou, al peu de la Moixonera.

Als Segalassos, s'hi coneixen algunes fonts, de poc cabal o intermitents, com la de l'Alzinar o la del Franquet. La font del Ginebre és al límit dels termes de Prades, Vilanova de Prades i Albarca, també als Segalassos. La veu popular afirma que és el lloc on s'assentava la fita dels tres termes. Feia un toll que, a cops, era sec. La *Guia* la situa al costat del camí d'Ulldemolins a Prades, envoltada de ginebrons.⁹ I, també als Segalassos, al costat del camí de Vilanova, hi havia la font del Tano, que formava un toll.

La del Toni, al costat del forn teuler, de cabal més ric, era una de les que podia servir per abastir el poble en temps de sequera.

La *Guia* anomena font del Guitarreta un toll, situat prop del camí d'Ulldemolins, que només té aigua en els períodes d'humitat. Sota Albarca, al vessant nord, mirant cap a Ulldemolins, hi havia la font del Mateuet, també intermitent. O la font de l'Obac, al Comellar. I, de ben segur, encara hi hauria altres deus d'aigua per anotar. També ens han parlat de la font de Miquelàs.

Força més important era la font de la Rasa, o *la Raseta*, propera al

⁷ Per a la descripció de les fonts del terme, segueixo –a banda d'altres cites concretes– les relacionades per Llopis (LLOPIS, Inventari...) i les anotades en entrevistes a Ramon Argany, Josep Anglès, Teresina Boqué i Vicent Selma. Aquesta és una relació que no està tancada i que cal anar contrastant, ja que moltes estan perdudes.

⁸ Per exemple, durant els treballs d'arranjament de cal Vicentet per part de la família Pallach-Estela, hi havia una persona encarregada d'anar a buscar l'aigua, amb viatges constants amb l'animal baix a la font de l'Aubelló, per a les obres.

⁹ «Es travessa el torrent dels Calçotes, que comença als Estapans. Entre uns ginebrons, hi ha la font del Ginebra, un toll quasi sempre eixut.» IGLÉSIES-SANTASUSAGNA, *Guia...*, p. 641.

Foto: arxiu

La font del poble cap a 1950

poble, que, si tenia aigua, era força emprada en temps de batre per la gent que treballava a les eres, situades a l'extrem sud-oest del poble.

Pot ser que algunes de les denominacions que hem esmentat corresponguin a les mateixes eixides d'aigua. I que encara n'hi hagi algunes altres, sobretot en temps de saó, que fossin conegudes pels respectius propietaris dels trossos. Tot plegat, però, poca aigua. «Per aquí al poble, a banda de dos o tres, totes eren fontetes».

ALADINO
L L U M S

General Moragues, 91 - Tel. 977 315 617
Major, 41 - Tel. 977 388 585

43203 REUS
43840 SALOU

8

Aquestes fonts necessitaven el seu manteniment. En aquest sentit, hem recollit l'expressió: «—No toqueu la font, *que no és lluna*». I és que cal explicar que era creença força comuna —però qüestionada per alguns— que si les fonts s'escuraven en lluna vella, el seu cabal augmentava. En cas contrari, hi havia el risc que s'eixuguessin:

«Això de l'aigua i del fem, de no fer-ho en lluna, diuen que són *qüentos*. Que no són *qüentos*, que són realitats. Si per de cas escureu una font, que no sigui amb lluna, l'escurareu avui, però al cap de dos o tres dies..., o aquella nit, ja quedarà la font seca. En canvi, si és lluna, que sigui lluna vella... i si l'escurau, l'aigua us augmentarà.»¹⁰

Moltes d'aquestes fonts són avui il·localitzables, s'han perdut per manca de manteniment o s'han estroncat pels canvis en el clima. Allò que convé destacar, però, és com aquests i altres topònims ens parlen d'un aprofitament eficaç dels recursos del terreny, d'un coneixement del territori que possibilitava comptar amb tots els cabals d'aigua, per petits que fossin.

Al terme no hem localitzat, per ara, anjubs destinats a la captació de l'aigua de pluja. Hi havia, això sí, nombroses cisternes a les barraques o casetes escampades pels trossos. I, evidentment, als masos i en diverses cases del nucli de població.

¹⁰ Ramon Argany es mostrà convençut de l'estricta necessitat de vigilar la fase lunar per a tasques com moure els fems, escurar les fonts o tallar pins. En una entrevista amb Salvador Rebés, ens explicà diverses anècdotes sobre fonts a Montsant que, en la seva opinió, confirmaven aquesta creença. Altres persones del poble hi coincideixen.

LAw

La professionalitat no és una qüestió de sort

LA CREU BLANCA PRIMERA

Carrer de Montserrat, 2 - Tel. 977 665 849 - EL VENDRELL
 Av. de les Comarques Catalanes, 22 - Tel. 977 400 720 - MÒRA D'EBRE
 Carrer de Monterols, 24 - Tel. 977 772 542 - REUS
 Carrer de Sant Joan, 10 - Tel. 977 313 647 - REUS
 Passeig de Prim, 29 - Tel. 977 322 066 - REUS
 Av. de Ramón y Cajal, 25 - Tel. 977 245 523 - TARRAGONA
 Av. de la Generalitat, 51 - Tel. 977 510 235 - TORTOSA
 Carrer de Tarragona, 1 (Ferrerries) - Tel. 977 580 905 - TORTOSA
 Carrer Major, 144 - Tel. 977 573 210 - ULLEDCONA
 Plaça el Pati, 2 - Tel. 977 600 231 - VALLS

902 190 635
 TELEFON D'ATENCIÓ AL CLIENT
 www.lacreublanc.com
 info@lacreublanc.com

Tot i que l'espai de l'antiga bassa dins el nucli de població es va conservar fins a finals del segle XX –en l'actualitat està repartit entre una plaça pública i un jardí particular–, l'ús efectiu de la bassa del poble –com a indret de poca profunditat on s'acumulava l'aigua de pluja– es perd en el record: «Sempre s'havia dit la bassa, però d'aigua no n'hi havia. Si plovia, es feien tolls, però res, desseguida tornava a estar eixut.»¹¹ Està situada al carrer de la Plaça, al costat de ca l'Argany. No se sap quan es va deixar de fer servir. La recorda una corranda popular burlesca:

«A Ulldemolins, ceballots,
i a la Morera, les gralles.
I a Aubarca, els aubarquerols
hi van fer la bassa a culades.»¹²

Quant als pous, el més important del terme és el que hi havia al mas de l'Argany. Tot i que ens havien comentat que, algun cop, la gent hi anava a buscar aigua, el pou era, sobretot per als del mas:

«Bèsties que tenien i tots ells que també eren colla, per això ells necessitaven l'aigua per ells. Allà a l'Argany, quan plovia i hi havia abundància, els hi baixava aigua cap al mas i al davall hi tenien dos rentadors i rentaven allí, també fins que se'ls hi acabava, com a Albarca, com a tot arreu.»¹³

I pel que fa a aigües superficials, bona part dels recursos hídrics de l'antic terme d'Albarca es concentren als barrancs que formen el riu de l'Argentera i al riu del Teix, que neix prop del poble i desguassa al riu de Vilanova –o de Prades– per formar el riu de Montsant.¹⁴ En l'actualitat, però, el curs superior del barranc del Teix se sol trobar sec durant bona part de l'any i la font està pràcticament perduda.

El riu de l'Argentera neix sota els corrals de l'Argany i és afluent del Siurana. Aplega l'aigua de diferents barrancades que davallen de la Gritella. El seu curs fa la partió entre els antics termes d'Albarca i Siurana. En el seu tram final, ja fora del terme, aplegava prou cabal per abastir els molins hidràulics.

Finalment, cal recordar que l'indret amb més aigua del terme –i que contrastava amb l'escassetat que hi havia en altres indrets– és el mas del

¹¹ Inf.: Irene Anglès.

¹² Inf.: Irene Anglès.

¹³ Inf.: Irene Anglès.

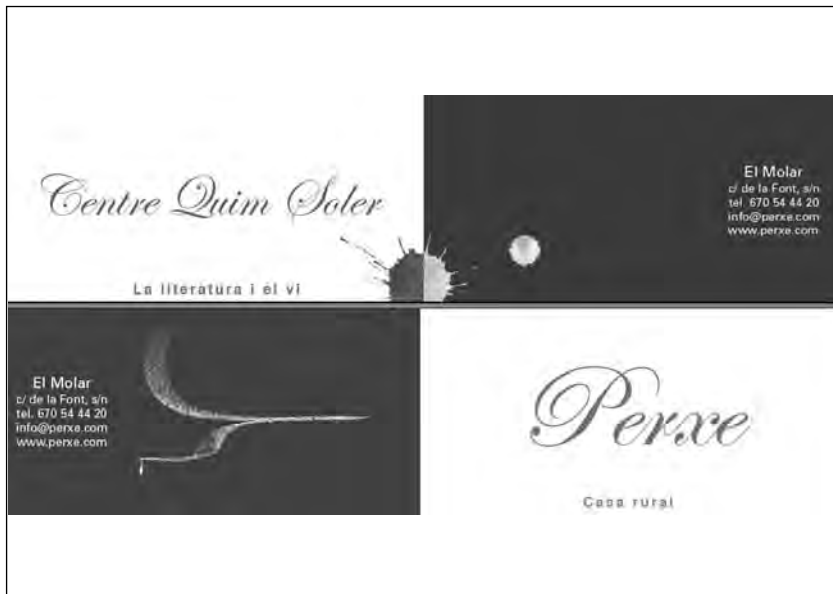
¹⁴ Segons els criteris actuals es considera que el riu de Montsant és el curs d'aigua que es forma al terme de Prades, però antigament s'anomenava riu de Montsant al que naixia a Albarca, tal com ens han recordat nombroses persones grans d'Albarca i Ulldemolins o anota Iglésies: «el riu del Teix que la gent d'Ulldemolins anomena Montsant» (*Guia...*, p. 684).

10

Lluc. Al territori de l'antiga propietat, en el vessant de la Gritella, s'hi troben diverses fonts i el mas sempre ha disposat d'aigua abundant.

Vicenç Figueras Rubió, de la nissaga dels *Vicentet*, administradors del mas en el passat, recorda els treballs del seu pare per al manteniment de la infraestructura hidràulica:

«L'aigua per beure venia des del bosc, d'un manantial abundós quasi sota la carena de la serralada de les Gritelles, al peu d'un cingle roig, que sobresortia per sobre els pins i que del mas es veu perfectament, així com també des d'Albarca [...] després de la guerra, moltes coses havien quedat obsoletes, unes pel mal ús i altres perquè no es podien trobar els materials com ara. L'aigua del mas venia del bosc i amb una gran pressió, donat l'immens sifó que feia la fondalada de l'Argentera. Quan l'aigua havia acabat la seva baixada i empenia la pujada cap el mas, es produïa una gran pressió. I per on més dèbil estava el canó, per allí rebentava. Hi havia una aixeta, només passat el tub pel riu, que tallava el pas de l'aigua i feia, a la vegada, de vàlvula. Cada cop que el tub rebentava, i era bastant sovint, anàvem el meu pare i jo, ell obria la vàlvula i barrava el pas de l'aigua, lo que provocava un xorro en forma de sortidor d'alguns metres d'altura, la qual cosa, si feia vent, feia una cortina d'aigua que, si bé era bonic de veure, obligava a ser destre per posar-te ràpidament al costat contrari d'on bufava el vent. Un cop el tub buit per la banda del mas, el pare el tallava en redó. Com que era de plom, amb un estri especial ja per a aquests esdeveniments i que era de forma cònica, eixamplava un costat fins que donava prou per introduir-li l'altre, el raspava bé amb una llima, un i altre costat, i, un cop nets, amb un soldador els unia amb estany. Allavòrens es tancava la vàlvula i l'aigua deixava de

brollar pel sortidor i, potent, s'enfilava de nou cap al mas. La seva idea era de poder substituir el tros més perjudicat per tub nou, però les mancances de plom eren grans, després de la guerra, com tantes altres coses.¹⁵

L'aigua del mas del Lluc, inassequible per al nucli de població fa cent anys, ha arribat finalment, a començaments del segle XXI, al dipòsit del pla del Castell.

Tot i que Albarca té, en la seva major part, un terme de secà, dedicat al pasturatge i amb una producció agrícola centrada principalment en els cereals, els fruits secs i la vinya, també s'hi feia hort.

Els horts del poble són al vessant sud. Antigament es diferenciava entre els horts de dalt i els de baix, segons la seva distància del poble. Sota el coll d'Albarca, prop del mas de l'Anglès –a la partida que antigament es coneixia com a Fondo dels Masos–, hi ha la font coneguda com dels Horts de la Vila, que, segons la tradició, ja era coneguda en temps dels moros.

La llegenda de les fonts del Mas del Lluc

Segons la llegenda, abans del naixement de Crist, dalt de la muntanya –que aleshores, potser encara no es deuria anomenar Montsant–, hi vivia un ermità que feia vida de penitència i era molt estimat de Déu. Feia vida ascètica i era apreciat pels habitants de la rodalia per les seves curacions. Un dia els hi anuncià l'arribada del Messies, segons les profecies de l'Antic Testament. Una freda nit d'hivern aparegué al cel una llum misteriosa que es podia veure de tots els pobles de l'entorn. Els d'Albarca –que, segons la llegenda, ja existia– s'aproparen on vivia l'ermità i li van preguntar pel significat del prodigi. Ell els hi explicà, amb detall, el que havia succeït a les llunyanes terres de Palestina: el naixement de Crist, l'anunciació als pastors i l'adoració dels Reis d'Orient. Alguns el van creure i d'altres el prengueren per boig.

Poc temps després, l'ermità desaparegué. Però trenta anys després retornà, al temps que tornava a manifestar-se la misteriosa llum al cel. L'ermità predicà als albarquerols el missatge de Jesús i els convertí al cristianisme. Passats uns dies, els d'Albarca van veure al bosc del Lluc una figura, feta per la claror de la lluna, que semblava un gegant ajagut, amb els braços estesos des del Grau fins al Puntal i amb els peus a tocar del barranc. De cada mà del gegant, dels seus peus, així com d'una ferida al costat dret del seu cos, en sortia un raig de llum. L'ermità els hi explicà la passió i mort de Crist –que havia conegut per una revelació– i interpretà aquell senyal com el testimoni dels fets que s'esdevenien a l'altra banda de la Mediterrània. Efectivament, la imatge del crucificat només es va poder veure durant tres nits. Crist ressuscità, i dels raigs de llum que sortien de les seves ferides van néixer cinc fonts: les del Grau, el Puntal,

¹⁵ Inf.: Vicenç Figueres Rubió.

la Font Freda, la del Mas de l'Oliver i la de Canals. L'ermità va desaparèixer i, aquest cop, ja no se'n va saber mai més res.

Francesc Clua, fill de qui fou l'última pubilla d'una antiga nissaga de propietaris del mas, recull –amb força més detalls– aquesta llegenda en la novel·la *Els dos masos*, publicada el 1918.¹⁶ I encara l'explicita en un altre text poètic, publicat el 1916: «Meditació de les cinch llagues de Nostre Senyor Jesucrist fent estació a cada una de les cinch fonts del bosc del mas del Lluch»,¹⁷ que acompanya d'uns gràfics per tal de constatar com la disposició de les fonts pot suggerir, efectivament, la imatge del Crucificat.

Es tracta d'una narració –que hem trobat poc en la tradició oral– que vincula a Crist l'abundància d'aigua en un terme on predomina el secà.

L'aigua que arriba del cel

Al marge de llegendes, és molt cert que, en la societat tradicional, l'aigua era considerada com un do del cel i, quan mancava, s'acudia a la divinitat en demanda de pluja. A casa nostra, la gran intercessora per demanar aquest preuat bé és la Mare de Déu en les seves múltiples advocacions locals. Però no pas l'única. En la majoria de poblacions, la primera mesura per demanar l'ajut celestial consistia a treure en professó la imatge de Crist crucificat –el *santcristo* gros– i, més endavant, fer pregàries als sants o a la Mare de Déu. La imatge del Sant Sepulcre, a l'ermita de Santa Magdalena d'Ulldemolins, fou objecte, durant segles, de romiatges i professons arribades de moltes poblacions, des del Camp fins a les Garrigues.

En l'actualitat es coneix Santa Maria de Siurana com la *marededéu de l'aigua*. Abans que la de Siurana, però, la de Montsant havia estat invocada sovint pels pobles de la rodalia. Les pregàries a Montsant per la necessitat de pluja han sovintejat al llarg del temps. A Albarca, a començaments del segle XX, cantaven aquesta lletania:

«Aplaqueu, Senyor, vostra ira,
vostra justícia i rigor!
Dolcíssim nom de Maria,
Misericòrdia, Senyor!
Mare de Déu de Montsant,
deu-mos aigua, si ens convé!»¹⁸

¹⁶ CLUA, Francesc. *Los dos masos* (Novela històrica). Barcelona: Impremta La Renaixença, 1918.

¹⁷ Dins CLUA, Francesc. *Tendres remembrances del mas del Lluch*. Barcelona: Impremta La Renaixença, 1916, p. 45-49. Agraieixo a Miquel A. Montero la localització d'un exemplar a la Biblioteca de Catalunya.

¹⁸ Altres –com l'avi de Vicent Selma, ens han explicat– eren més pràctics i demanaven directament: «—Deu-mos aigua que ens convé!». Inf.: Montsant Argany.

Foto: Salvador Palomar

Bassi a la font del Manyano, dalt a Montsant (2008)

Les professons de pregàries sortien de l'església i s'anava, arrengrerat i amb les atxes enceses, cantant, fins als Hostalets. Allí –com s'acostumava a fer en aquest tipus de romiatges– l'estructura de la professó es desfeia i tothom enfilava, camí amunt, cap a Montsant.¹⁹ En arribar al capdamunt del grau es tornava a muntar la professó fins a l'ermita.

S'ha explicat que, amb el pas del temps, el costum de fer pregàries en demanda de pluja passa de Montsant a Siurana.²⁰ La desaparició del culte a l'ermita de la Mare de Déu de Montsant, després de la desamortització dels béns de la Cartoixa i la seva reutilització com a corral, va refermar el que, en la memòria actual, la *marededéu de l'aigua* sigui la de Siurana.

Amb tot, a començaments de segle xx, després de la donació de l'edifici al poble i el trasllat de la imatge de nou cap a l'ermita, s'hi van fer algunes professons de pregàries, entre 1905 i 1921.

L'aprofitament de l'aigua en el medi rural

«La part superior del Montsant és roca nua i l'agricultura hi sembla impossible: "Montsant, terra de fam", diu la dita»,²¹ anota la introducció a la guia de muntanya editada ara fa mig segle. Però, antigament, el pla de la Mare de Déu i els vessants dels Pèlags i de les barrancades que hi desguassen foren prou conreats de cereals, ametllers o vinya. L'activitat agrícola, a banda

¹⁹ Inf.: Ramon Argany.

²⁰ Vegeu PALOMAR-FONTS, *Santa Maria de Montsant...*

²¹ AMIGÓ-IGLÉSIAS-SANTASUSAGNA, *Les muntanyes de Prades, Montsant i Serra la Llana...*, p. 49.

Restes d'un antic bassi a la font del Teix

en el seu interior, disposats longitudinalment, de forma que el goteig anava omplint el primer i aquest, un cop ple, vessava cap al segon, i així successivament. D'aquesta forma, amb cabals molt petits s'aconseguia disposar d'una certa quantitat d'aigua per al consum de persones o com a punts d'abeurada per al bestiar. Els bassis, obrats pels pastors, van continuar en ús fins a temps ben recents, tot i que, molts cops, els troncs de fusta van ser substituïts per bidons metàl·lics tallats per la meitat. En els últims anys s'han recuperat els bassis de fusta en alguns indrets.²²

En la part de la serra conreada antigament pels habitants d'Albarca –tota dins el terme de la Morera–, hi trobem, entre d'altres, la font del Manyano, que compta amb els seus bassis, i la de la Mare de Déu. També hi havia un bassi o abeurador a la font del Teix.

«Aqueixos troncs, los va posar el Bernat per anar a abeurar els bens, que el poble no ho volia [que beguessin directament a la font], perquè els bens a l'anar a abeurar feien porqueria. Allí al Teix feia un toll, que hi havia una paret i feia el toll i dalt a la pedra, sempre clang, clang, que gotejava.»²³

En arribar al tros, omplir el càntir era la primera feina que calia fer, si no es portava l'aigua de casa. L'aigua d'aquestes fonts i tolls, però, servia només per beure les persones o abeurar l'animal. Quan es necessi-

²² Vegeu *L'aprofitament de l'aigua. Arquitectura popular a Montsant*. PNMON i Carrutxa, 2008.

²³ Inf.: Vicent Selma.

de la pluja indispensable per als conreus de secà, necessita d'una quantitat d'aigua per al consum de persones i animals de treball. Com també la ramaderia.

A Montsant, al costat d'una font o d'un sorgiment d'aigua és freqüent trobar algun tipus de construcció que la recull i que possibilita aplegar-ne en més o menys quantitat. Aquest tipus de construccions són especialment necessàries quan es tracta d'indrets on l'aigua aflora en quantitat molt limitada, com el goteig que es produeix al fons d'una balma o a l'esquerda d'una roca.

Un model característic són els bassis, un seguit de troncs buidats

tava en més quantitat –per sulfatar, per exemple–, la majoria de vegades calia portar-la del poble, amb càneters, amb els argadells, a l'om de l'animal.

Els horts d'Albarca són a sota del poble, en direcció a Cornudella. Una font els abasteix d'aigua –es diu que és aigua molla– i cada parada tenia el seu clot o basseta. Cada casa hi tenia la seva parada:

«Arribes als horts i hi ha un toll gran que és on surt de l'aigua d'allí. Entraves als horts i hi havia la primera parada, que, per exemple, era de cal Peret o de cal Bernat, i tenia el seu clot. Un altre, al costat, tenia la seva parada i també tenia el seu clot. La paradeta donava per posar-hi quatre patates, tomaqueres, bajoques, enciams... Ara, a regar-ho, hi havia feina, perquè hi havia vegades que a lo millor l'aigua te tocava a la nit. I s'havia de baixar a la nit a regar per aprofitar l'aigua. Allavons, per exemple, naltros teníem l'hort de l'Abadia; com que els pares també tenien amariat amb el capellà, li sembraven i tenien l'hort de l'Abadia. I encabat un altre hort que el van comprar.»²⁴

També hi havia horts –com el del Pere i el Marian– que aprofitaven l'aigua del barranc de l'Aubelló.

L'aigua en l'àmbit domèstic

Per transportar l'aigua i emmagatzemar-la hi havia diversos estris. Els més comuns per anar a buscar l'aigua eren els càneters –anomenats sovint càneters–, atuells de terrissa amb dues anses i sense galet que s'omplien d'aigua a la font i que es portaven al braç o es carregaven, amb els argadells, als animals.

Els exemplars antics que hem pogut veure en alguna casa ens confirmen que, com en la majoria de poblacions de la comarca, es feien servir peces obrades pels terrissers de la Ribera d'Ebre, sobretot de Miravet. A Albarca s'acostuma a anomenar «gerrots» els càneters més grans.

Per beure aigua s'empraven canteretes o càneters. La cantereta és més petita que un càneter i porta un galet per beure. També les fabricaven els terrissers de l'Ebre. També eren força comuns els càneters, referint-nos ara a les peces de forma globular amb una ansa a la part superior, un broc gros per omplir-los i un galet per beure. Eren prou emprats els obrats a Verdú, de color negre, i els blancs, com els obrats a Agost, al País Valencià.

Antigament, en moltes cuines hi solia haver el canterer, un banc de fusta amb tres forats al seient per posar els càneters: un de gran al mig, per al de portar l'aigua i els altres dos, més petits, per als de beure. En moltes cases hi havia també unes anelles de ferro, a la paret, per deixar-hi el càneter.

Els càneters també s'empraven per beure aigua al tros i, més rarament, les carabassetes.

²⁴ Inf.: Teresina Boqué.

Foto: Salvador Palomar

Gerrot, al mig, i canteretes o canterelles,
una amb broc, a cal Bonet (1996)

Per conservar l'aigua que s'havia d'emprar per beure les cases tenien una gerra –vernissada a l'interior, com les emprades per a l'oli– de les que s'obraven a Miravet. A cal Mosset,

«la padrina tenia una càntera –una gerra– d'aquestes grans, que la tenia dalt a la golfa i l'omplien, i anava amb una conducció cap a la cuina, que era l'única habitació que tenia aixeta, com qui diu. Era una gerra que al *menos* hi cabien cent *litros* o cent cinquanta, era molt grossa.»²⁵

L'adequació de gerres com a rentamans –afegint-hi una aixeta– o per a l'aigua de boca i la preparació d'ali-

ments era una pràctica força comuna. Ho feia, com ens han recordat, «una gent que venia de la part de Tortosa, que adobava cànteres i càntirs i tot allò». Les cases més senyoriales tenien rentamans obrats en terrissa, vernissats –generalment de color verd– i amb una tapadora decorada.

En el cas de cal Mosset, van tenir cura de foradar la gerra, que era damunt de la cuina, i posar un tub metàl·lic que baixava, amb una aixeta a l'extrem.

Algunes cases tenien cisternes que s'omplien de la pluja que cau sobre la teulada. Diverses persones han recordat la de ca l'Argany com la més gran i que sempre tenia l'aigua fresca. I als de la casa, que mai negaven una cantereta d'aigua a ningú si anaven a buscar-la. Entre d'altres, també en tenien a cal Bernat, pel fet de tenir ramat, fet que comportava una major

²⁵ Inf.: Teresina Boqué.

CALACETIT.com

Produïda per:
gràfiques del

matarranya

arts gràfiques · web · edició multimèdia

A/e: grafiques@matarranya.com
Publicitat: 978 85 18 00

necessitat d'aigua. En l'actualitat, bona part de les cases tenen cisterna de construcció més o menys recent.

A totes les cases hi havia nombrosos atuells per contenir l'aigua i emprar-la en les tasques quotidianes: ribells i cossis, obrats de terrissa o, més recentment, metàl·lics, ferrades o galledes –hem constatat l'ús d'ambdues denominacions–, també de metall.

La neteja de la casa –«escombrar més que fregar», ens han indicat– i, sobretot la cuina, necessitava aigua.

A la cuina, l'aigua s'empra per netejar aliments, pastar o coure. El bullit és una forma de cocció abastament emprada a la nostra cultura. Entre els estris més emprats per escalfar l'aigua trobem els calders metàl·lics, d'aram, els tupins o les olles.

A la font i al rentador

Rentar la roba era una tasca feixuga. Antigament es passava la bugada cada tres o quatre setmanes, per tal de deixar ben neta la roba d'ús quotidià de la llar. Un dia es rentava la roba, però deixant-la amb el sabó. Després la posaven al cossi, coberta amb un drap, amb cendra a sobre, per passar-la. L'endemà, durant unes hores, s'anava tirant l'aigua bullent d'un calder pel forat de baix del cossi, era recollida en un altre recipient, des d'on la bugadera l'anava trasbalsant, amb el mateix tupí que la tirava al cossi, per traslladar-la de nou al calder de la llar; ja que el lleixiu s'havia de mantenir sempre calent, sense deixar d'afegir-ne a la roba i de recollir el que s'escorria per tornar-lo al calder del foc. Al cap d'un quatre hores d'aquesta feina pesada i laboriosa, llavors abocaven tot el lleixiu del calder del foc damunt del cendrer del cossi, tapaven l'orifici de sortida i deixaven reposar així la bugada durant unes quatre hores més, trancorregudes les quals s'aviava el lleixiu, destapant el forat, i quan la roba estava ben escorreguda la treien del cossi i no l'esbandien fins a l'endemà.

Per esbandir la roba o per rentar les peces més petites, s'anava al rentador. L'antic rentador era a la font del poble. «Era com un clot que formava el mateix cingle i allí hi havien posat unes lloses de pissarra», ens

<p>PASTISSERIA</p> <p>PEPI</p>	<p>ARTESANS EN ORELLETES – TORRONS CARQUINYOLIS BUNYOLS DE VENT C/ de la Saltadora, 23 Tel. 977 56 16 72 ULDEMOLINS (Priorat)</p>
--	--

han comentat. S'omplia de l'aigua de la font i s'hi podien fer grans rentades. «Allí a terra feia una bassa bastant grossa, però com l'aigua s'acabava alogo, doncs allavons ja no es podia rentar».²⁶

Aleshores s'anava cap a la Salanca, que, fet i fet, era l'indret on es rentava bona part de l'any ja que s'hi formen uns bons tolls. Per rentar s'emprava el sabó fet a casa, amb oli i sosa.

La Salanca és la capçalera del barranc de l'Argentera, sota els corrals de l'Argany, on s'hi formen alguns tolls. El nom –com apunta el *DCVB*– indica un lloc humit «on hi creixen diverses espècies de plantes, del gènere *Salix*, algunes de les quals s'empren com els vímens per a fer cistells».²⁷

Les nostres informats coincideixen en l'afirmació que era el millor lloc per anar a rentar o a esbandir: «Mira, amb la panera al costat i cap a rentar, cap allà». Amb l'inconvenient de la distància: «I tant!, esperàvem que s'eixugués la roba allí mateix, on se rentava. I quan estava eixuta, la plegàvem, la posàvem a la panera i cap a casa», o «com que hi havia botges i coses així, anant rentant i anant estenent, a vegades anaves cap a casa que tot ho portaves eixut».

En els períodes de sequera, però, l'aigua s'esgotava a la Salanca i calia anar més lluny, a les Planetes o als Costers, com explica Irene Anglès:

«Allavons havíem d'anar als Costers, a la Castanyera que dèiem, que allí no es perdia mai l'aigua. S'hi anava pel camí del bosc del Lluc i els anys de sequera, allí quasi tot l'estiu hi anàvem allí a rentar. Agafàvem l'animal i la roba i anàvem cara avall. També fèiem que s'eixugués i encabat veníem.»

Teresina Boqué ho recorda com un fet una mica excepcional de la seva infància:

«Quan a la Salanca no hi havia aigua, llavons agafaven l'animal. Això t'ho dic perquè em posaven dalt de la mula i cap als Costers. El padrí, la padrina, la mare, los que érem. I allí hi havia el barranc dels Costers i rentaven allí. És que, a vegades, també hi havia avellanes i plegaven les avellanes, o al temps de les castanyes. Jo hi havia anat, no massa vegades, és que és lluny. Estava ple de castanyers. Però ja era extrem allavons, que no hi havia aigua.»

El barranc dels Costers es forma aigua avall de la Salanca, rebent aigua de diversos barrancons. Ja al límit amb l'antic terme de Siurana es troba amb l'aigua dels barrancons dels Carretells i de la Font Freda i forma el que pròpiament s'anomena riu de l'Argentera.

Com ja s'ha dit, hi havia uns safareigs o rentadors al mas de l'Argany

²⁶ Per a les informacions sobre els rentadors, les informants han estat Irene Anglès i Teresina Boqué.

²⁷ *DCVB*, tom 9, p. 682.1.

que s'omplien de l'aigua del pou. I en el record –més recent en el temps– dels seus estiueigs a la població, hi ha qui recorda, també, anar a la font del Teix:

«Naltros, de petites, rentàvem la roba a casa, com podíem, en un cossi, amb l'aigua de la cisterna. Però un dia a la setmana anàvem a la font del Teix. Només hi anàvem nosaltres, no hi anava ningú del poble.»²⁸

En l'àmbit domèstic, doncs, la gestió de l'aigua corresponia bàsicament a les dones. Anar amb el cànter a buscar aigua era una tasca femenina i les fonts, com els rentadors, esdevenien els espais de socialització femenina per excel·lència. En una població on els recursos d'aigua eren limitats, però, el rentador o el toll no podien reunir massa persones alhora.

Folklore oral

La figura de la noia que va a cercar aigua o que passa bugada és a bastament present en el nostre folklore. Són nombroses les referències als rius i a les fonts, com a espais de trobada o de festeig, en les narracions populars o en el cançoner. Només a tall d'exemple, vegem-ne un parell referits a la font i al rentador. El primer, «El festeig a la font», reflecteix el tòpic de la font com a indret on els nois sedueixen les xiques fadrines:²⁹

- «Mireu-se'n la Mariana, baix la plaça se n'està;
 2 tres fadrins que ella en festeja, los tres s'hi volen casar;
 La un és el senyor batlle, l'altre, el senyor capità,
 4 l'altre és el cabo de ronda, que aquell se l'emportarà.
 A la plaça ballen coques, mare deixeu-m'hi anar;
 6 jo, que sóc tan boniqueta, ballador no em faltarà.
 A la primera danseta, ja la treuen a dansar,
 8 a la segona danseta, sa mare la va cridar:
 —Mariagna, passa a casa que per aigua tens d'anar.
 10 —A la font no hi vull anar mare, a la font no hi vull anar.
 —Mariagna, tota sola, jo a la font te deixeu anar
 12 —A la font no hi vull anar sola, a la font no hi puc anar.
 —En quina font aniré, mare, que el galant no hi solgui anar?
 14 —Ves-hi a la font més fonda que allí, el teu galant no hi va.
 Mentre els càntirs omplia, el galant arriba allà:
 16 —Sola, a l'aigua, Maiana, sola a l'aigua et fan anar?»

²⁸ De fet, al poble, a la dècada de 1960 hi quedava ben poca gent. Inf.: Maria Pallach.

²⁹ Versió factícia elaborada a partir de textos recollits de la tradició oral a Albarca –com la cantada per Maria Blasco– i a la Morera de Montsant, recollida per Xavier Gols, el 1932, per a l'OCPC.

- Jo, encara que hi vaig sola, a mi ningú em robarà,
 18 perquè la meva hermosura no és per enamorar.
 S'agafen *mano per mano*, cap a l'hort se'n van anar;
 20 dessota una pomereta se'n posen a festejar.
 Les paraules que ell li deia eren per enamorar:
 22 —Té el *sombrero*, Mariagna, que el sol no te'n tocarà,
 —Jo no vull el teu *sombrero*, que al meu cap no hi entrarà.
 24 Ai mares que teniu filles, comenceu-les a guardar,
 que elles són perillosetes com el vidre de trencar;
 26 quan el vidre cau a terra costa molt d'arreplegar;
 mateix són les donzelletes, les que són per a casar.»

Entre les que parlen de noies que fan bugada, a Albarca s'havien cantat la balada de la Caterina d'Alió³⁰ o aquesta, per exemple, de les tres ninetes:

- «Tres ninetes hi ha a França,
més ai,
 totes d'un rei,
que més ai
 totes d'un rei.
 2 L'una renta bugada, l'altre l'estén,
 l'altra cull violetes, pel fill del rei.
 4 El fill del rei passava, sota el pont d'or,
 tira una pedra en l'aire li toca al cor.
 6 Mariagna és morta, Déu la perdó.
 Ja n'estarà ben cantada, per dalt del cor.
 8 Candeleros de plata, campanes d'or.»³¹

Podríem esmentar encara altres exemples d'un tema que és prou recurrent en el folklore popular.

³⁰ «Sota el pont de Lió n'hi havia una dama / que ella renta i estén, que ella renta bugada, lairó. Mentre l'estava estenent, tres galants ne passaven. / Ja en respon lo petit: “—Què polida bugada!” / Ja en respon lo mitjà: “—Més polida és la dama.” / Ja en respon lo més gran: “—Per a mi fos criada!” / Sa sogra s'està a l'hort, que tot s'ho escoltava...», en les versions que vam recollir a les muntanyes de Prades. Veg. *Cançoner tradicional del Baix Camp i el Montsant*. Barcelona: Ed. Alta Fulla, 1988.

³¹ Inf.: Ramon Argany.

Els valors simbòlics de l'aigua: rituals, festes i creences

21

No cal justificar com la importància de l'aigua per a la vida es tradueix en una potent càrrega simbòlica. A la nostra cultura, impregnada pel cristianisme, el valor de l'aigua té un dels seus màxims exponents en el bateig, sagrament que assenyala l'entrada de la persona en la comunitat cristiana, però també en la comunitat local. Tampoc pertoca parlar aquí de l'ús de l'aigua en els rituals de l'Església, comuns arreu. L'aigua hi és ben present, en tot moment de l'any i en tot el cicle de la vida, del naixement a la mort: l'aigua beneïda que purifica la persona en entrar a l'espai sagrat i que intervé en nombroses cerimònies, de l'aigua de la pica baptismal que mulla el cap de nadó a la que s'empra per beneir la caixa on reposa una persona difunta.

Beneïda o no, l'aigua és símbol de puresa. En la comitiva dels antics bateigs hi solia anar una dona amb un canteret de vidre ple d'aigua *ros-sera* –o de roses– que servia per al lavatori de l'oficiant. Violant recull aquest costum a Ulldemolins i a Margalef, on indica que «quan anaven a batejar, una dona de la comitiva portava un pitxell o gerro blanc o bé florejat, com els de Manisses, amb aigua, sostenint-lo amb les dues mans recolzades entre el pit i el ventre, i una tovallola plegada, tirada al damunt, tapant-lo i penjant cap als costats. Servien per al lavatori ritual de l'oficiant».³²

Durant la Setmana Santa, el capellà passava a beneir les cases, fent una creu amb sal i aigua a les portes. Per Pasqua s'acostumava a portar

³² VIOLANT, *Etnografia...*, p. 478.

l'aigua a beneir i després regar la casa. Violant ho recull com un costum d'Ulldemolins: «Reguen la casa amb aigua beneïta que van a buscar a l'església amb canterets, per lliurar-la dels mals esperits».³³

Les creences en les virtuts guaridores de l'aigua es fan presents en la tradició de diverses festes. Per exemple, la nit de Sant Joan. Com la rosada, l'aigua deixada a la serena la nit del 23 de juny és ideal per rentar-se la cara i fer desaparèixer les impureses o treure's les berrugues. També serveix per ordir encanteris a les xiques, com conèixer el nom del futur nuvi. A l'igual que els fadrins tenien el costum de remullar-se tirant-se ferrades d'aigua en aquesta diada,

«Per Sant Joan es feien fogueres. I després hi havia el costum de *mullar*. Qui sortia al carrer era mullat. El costum era, sobretot, dels nois i les noies joves. Això es feia al vespre [del 23 de juny], després de sopar. Com que les noies no sortien al carrer a mullar, sinó que tiraven l'aigua des dels balcons, els nois feien servir màquines *d'ensofatar* per llançar l'aigua des de baix.»³⁴

Pot sobtar aquesta pràctica, que a Prades o a Cornudella ha arribat fins a temps prou recents, en una població on l'escassetat d'aigua era endèmica: «Amb les galledes ens tiràvem aigua. Aquell dia, de tot arreu ne sortia. Era una festa».³⁵ Un costum que s'ha d'interpretar com a part dels rituals de festeig de la diada.

Una altra festa que tenia l'aigua com a protagonista era Sant Cristòfol, el 10 de juliol. Aquest sant és conegut ara com a patró dels automobilistes i protector de tots els qui viatgen, però el costumari tradicional de la festa és ric en costums que el vinculen a l'aigua. Segons la tradició cristiana, sant Cristòfol era un gegant que ajudava els viatgers a travessar un riu i es representa com un gran home amb el nen Jesús assegut a la seva espatlla esquerra, i sostenint amb la mà dreta un arbre que li fa de bastó.

Un costum prou generalitzat era, en les poblacions costaneres o pro-

³³ VIOLANT, *Etnografia...*, p. 639.

³⁴ Inf.: Ramon Argany.

³⁵ Inf.: Irene Anglès.

Bar del Ton

El teu ambient!

Plaça R. Berenguer IV,
Tel. 977 56 15 16

ULLDEMOLINS

peres a la costa –a Reus, per exemple– començar la temporada de banys el dia 10 de juliol. Es deia que això assegurava la protecció del sant contra el perill d'ofegament.

Als pobles d'interior la festa també girava a l'entorn dels cursos d'aigua, A Albarca, com a Cornudella i a d'altres poblacions, el dia de Sant Cristòfol s'anava *a passar el riu*, mullant-se els peus en un riuet o cado-lla. Segons ens explicaren:

«Per Sant Cristòfol hi havia gent que anava passar l'Argentera, baix al mas del Lluc. Jo no hi vaig anar mai. Semblava que fos com una cosa de creure-hi, de mullat los peus. Perquè dalt a Albarca no hi havia ni basses, ni piscines...!»³⁶

El costum d'algunes mares de creuar un curs d'aigua amb un infant en braços era comú arreu de Catalunya com a pràctica curativa. I d'altres s'anaven a remullar els peus, perquè es creia que els banys –en aigua dolça o salada– tenien aquest dia virtuts curatives. Així, ens indicaren el paral·lelisme entre aquest ritual i el de guariment dels nens *trencats* –herniats– que es practicava la nit de Sant Joan: «Això [de curar del nens] no es feia només per Sant Joan. Es feia també per Sant Cristòfol. Consistia a anar a passar el riu».³⁷ La finalitat era curar els petits malalts. Ho feien les mares saltant un riu o qualsevol corrent d'aigua tres vegades: «Tres vegades passar el riu, anar i tornar, anar i tornar...». Quan passaven el riu, resaven uns parenostres. S'anava al barranc de l'Argentera, però també al riu de Vilanova:

³⁶ Inf.: Pere Franquet.

³⁷ Inf.: Ramon Argany.

RAFAEL DALMAU

Editor

Carrer del Pi, 13, 1r, 1a
Tel. 93 317 33 38
08002 **BARCELONA**

«Per Sant Cristòfol hi havia el costum d'anar a pescar al riu de Vilanova. Marxàvem algunes famílies a una font de Vilanova, i en altres tolls, a pescar. El riu era la platja d'Albarca.»³⁸

També es podia pescar –eren altres temps– al de Siurana, on també acudia molta gent de Cornudella:

«Tothom marxava en colles i, au!, a passar el riu. Estaven tot el dia per allà baix a les Riberes, per allà baix al mas d'en Torné, al riu de Siurana, que hi havia el toll del Coco. La festa era anar a passar el dia al costat del riu, prenien lo dinar i el que fos, i quan mos semblava que el sol ja baixava, allavons cap a casa tota la colla. Però a peu, que allavons no hi havia cotxes com ara. I com per allà baix també hi havia peixos per dins al riu, també pescaven i prenien peix. I passaves lo dia molt bé.»³⁹

L'aigua era a bastament emprada en la medicina popular per a la preparació de tisanes per infusió o decocció d'herbes remeieres. A Ulldemolins, per curar la baba tancada, malaltia molt general dels infants, els hi donaven aigua de joncs. I a Albarca s'explicava que quan els xiquets tenien la tos ferina calia prendre com a remei l'aigua de nou fonts diferents.

Del valor simbòlic de l'aigua, també ens en pot donar testimoni l'impost que Escaladei cobrava a molts pagesos de la contrada. N'hem trobat testimonis, en el record però també per escrit, a la Morera, a Ulldemolins o a Albarca. Era obligat portar, un dia a l'any, una certa quantitat d'aigua d'una font o d'un anjub a Cartoixa. Venia a ser com aquests lloguers simbòlics que no tenen cap finalitat econòmica però refermen la propietat.

«A cal Caterí tenien un bon tros de Montsant. I dalt de tot, que sembla impossible, hi ha una font..., la font del Montsant del Caterí. Fa com una cova molt gran i al centre de la cova fa com un regateig i hi ha com un ribell d'aigua. I allí, si és un any de saó, hi ha aigua tot l'any.

El dia de Sant Joan, aquella gent venia obligada a portar una ampolla d'aigua d'aqueixa font al prior d'Escaladei, i això era la contribució que

³⁸ Inf.: Montsant Argany.

³⁹ Inf.: Irene Anglès.

Queviures

CAL FAUSTO

C/ Saltadora, 2 • Tel. 977 56 15 61 • ULLDEMOLINS

Foto: arxiu

L'arribada de l'aigua al poble

pagaven. Allò no els hi sortia a res, perquè aquell home, amb la mula, havia d'anar allí baix, si li havien de donar de menjar a la mula i li havien de donar a dinar a ell...»⁴⁰

Les aigües brutes

Albarca és una població que encara avui no compta amb xarxa de clavegueram. Les cases compten amb pous morts. L'aigua de la cuina s'a-
viava vessant avall si la ubicació de la casa ho permetia.

Antigament, la femta de persones i animals s'emprava com a adob i s'empraven cànters grans de terrissa –càntirs de tragar *la letrina*, que en deien– o portadores de fusta per transportar-la als camps:

«Les aigües brutes, al pou mort i ja està. A casa nostra teníem una mica de dipòsit, però cada tres o quatre mesos s'havia de buidar. I, com tot-

⁴⁰ Inf.: Ramon Argany. El fet que la persona que portava l'aigua a Cartoixa fos convidat a menjar és també recordat en altres poblacions.

hom, és lo que feien servir per tirar al camp. Tenien les portadores, de fusta; eren tapades amb tap de suro a dalt. I les omplien i ho portaven cap el camp i ho tiraven. Aquelles portadores sempre servien per al mateix.»⁴¹

Cloenda

De ben segur, es podrien explicar encara moltes altres coses referents a l'aigua. Aquesta descripció etnogràfica ens permet reflexionar –en una societat acostumada al fet que disposar d'aigua no suposi altra esforç que obrir l'aixeta– sobre la importància del bon ús dels recursos naturals que condicionen l'existència humana. El coneixement del territori i l'aprofitament de les diverses fonts van possibilitar, durant segles, viure a Albarca –no sense molt d'esforç– amb una economia basada en l'agricultura i la ramaderia. Avui, els objectius, les feines i les necessitats de les persones que fem del poble la nostra residència més o menys constant, són evidentment unes altres.

Aquest article vol ser una aportació al coneixement de la vida quotidiana d'un poble que va desaparèixer –com a comunitat de vida i de treball quotidià, ja fa anys. Si preservar-ne el record és important, no ho és menys repensar, des del present, com ha de ser el futur en una població que, malgrat disposar ara de més aigua –gràcies a les obres realitzades aquest darrer any per l'Ajuntament–, segueix essent un poble de secà.

Fonts i bibliografia

Testimonis

Hermenegildo Anglès Abelló, entrevistat el 2005 (82 a.).

Irene Anglès Martí, de cal Miet, entrevistada entre el 1997

⁴¹ Inf.: Teresina Boqué. Per a la dels animals, moltes cases tenien un femer, a les parades de la part de darrere del poble –per on avui puja la carretera– i d'allí es portava als camps per adobar-los.

Prieto

CARNISSERIA - CANSALADERIA

**ELABORATS ARTESANS
XAI DE PRÒPIA CRIANÇA**

C/ Jaume Amigo, 4

Tel. 977 56 17 23

ULLDEMOLINS

i el 2008 (78 a.).

Josep Anglès Martí, de cal Miet, entrevistat el 2008 (86 a.).

Josefina Argany, de ca l'Argany, entrevistada el 1994 (84 a.).

Montserrat Argany Bessó, de cal Bonet, entrevistada entre el 1992 i el 1995 (82 a.).

Ramon Argany Bessó, de cal Bonet, entrevistat entre el 1984 i el 1996 (93 a.).

Maria Blasco Mateu, entrevistada el 1994 (54 a.).

Teresina Boqué, de cal Mosset, entrevistada el 2008 (76 a.).

Vicenç Figueras Rubió, que ens ha facilitat unes memòries mecanoscrites. Entrevistat el 2005 (73 a.).

Maria Pallach Estela, entrevistada el 2008 (68 a.).

Vicent Selma, de cal Selma, entrevistat el 2008 (74 a.).

Gràcies a la Carme Pallach Estela pels seus comentaris.

Bibliografia

CLUA, Francesc. *La última pubilla del mas del Lluc*. Barcelona: La Renaixença, 1917.

—. *Tendres remembrances del mas del Lluch*. Barcelona: La Renaixença, 1917.

FIGUERES I RUBIÓ, Vicenç. *Arrels. Nissaga dels «Vicentet»*. Valls: mecanoscrit de l'autor, 2000.

IGLÉSIES, Josep; SANTASUSAGNA, Joaquim. *Guia de les Muntanyes de Prades, Montsant i Serra la Llena*. Barcelona: Rafael Dalmau, editor, 1960 [amb la col·laboració de Ramon Amigó].

LLOPIS LLORT, Isabel. *Inventari i estudi dels noms de lloc i de persona de l'antic terme d'Albarca (El Priorat)*. Barcelona: Societat d'Onomàstica, 1994.

PALOMAR, Salvador; FONTS, Montsant. *Santa Maria de Montsant*. Reus: Carrutxa, 1993.

VIOLANT I SIMORRA, Ramon. *Etnografia de Reus i la seva comarca*. Barcelona: Ed. Alta Fulla, 1990.